

Vrede over Israël

Jaargang 50
Nummer 1
Januari 2006

Van de redactie 2

**Tien mannen en de slip
van een joodse man** 3

**Bij het glas-in-loodraam
van Marc Chagall** 6

**Israël in de verkondiging
van de kerk** 8

**Jeruzalem door
middeleeuwse ogen** 12

Tweemaandelijks orgaan, uitgegeven door Deputaten
'Kerk en Israël' van de Christelijke Gereformeerde
Kerken in Nederland

Van de redactie

In het eerste nummer van Jaargang 50 van Vrede over Israël wordt gelijk al een belangrijk thema aan de orde gesteld: De plaats van Israël in de prediking. Komt Israël in de prediking van de kerk voor? En zo ja, hoe dan? Positief of negatief?

De Schriftstudie wordt verzorgd door ds. R. van de Kamp uit Hooftgevee, lid van Deputaten Kerk en Israël.

In Zacharia 8:23 spreekt de profeet over een tijd dat tien mannen uit de volken de slip van een joodse man vastgrijpen en tot hem zeggen "wij willen met u gaan". Hoe preek je over zo'n profetisch woord in de gemeente van Jezus Christus?

In deze studie wordt vooral het motief 'belofte en vervulling' benadrukt waarbij Israël een zelfstandige plaats blijft behouden.

Een andere deputaat, ds. J. Groenleer uit Woerden, schrijft het hoofdartikel over de vraag naar de blijvende plaats van Israël in de verkondiging van de kerk.

Hij wijst er op dat deze vraag in de rooms-katholieke kerk in

2001 op fundamentele wijze is uitgewerkt door de huidige Paus, de voormalige kardinaal Ratzinger. Binnen de protestantse traditie in Nederland heeft dr. Rein Bos in een onlangs verschenen boek een poging gewaagd om een antwoord op deze vraag te geven.

Het derde artikel is van de hand van mevrouw N.S. Timmermans – den Hertog.

Haar afstudeerscriptie aan de Theologische Universiteit van Apeldoorn handelde over het onderwerp 'verslagen van pelgrimstochten naar Israël ten tijde van de Middeleeuwen'. Zij benadrukt dat het Heilige Land bij de gelovigen uit de volkeren in de Middeleeuwen een centrale plaats innam. Daarbij springt in het oog dat bij deze pelgrims het joodse volk een uitermate negatieve plaats kreeg toegewezen.

Op de voorpagina treft u het ontwerp voor het glas-in-loodraam van de zegen van aartsvader Jakob voor zijn eerstgeboren zoon Ruben aan, van de hand van de joodse kunstschilder Marc Chagall.

Tien mannen en de slip van een joodse man

Ds. R. van de Kamp

De vastentijd ten einde

Zacharia profeteert evenals Haggai in de tijd na de terugkeer uit de ballingschap, voorafgaand aan de inwijding van de nieuwe tempel. Tijdens de herbouw van de tempel komt in Jeruzalem een gezantschap aan met de vraag of de tot dan toe gehouden vastendagen als herinnering aan de val van Jeruzalem in 587 nog langer gehouden moeten worden.

Het herstel van de tempel nadert immers zijn einde.

Deze vraagstelling brengt Zacharia tot de heilsprefetie dat de tijd van Gods toorn, die zich openbaarde in de wegvoering naar Babel, plaats gaat maken voor een tijd van Gods genadige toewending tot zijn volk (8:1vv).

Dat betekent dat de sinds Babel vanwege zonden en onheil gehouden vastendagen zullen worden omgezet in feestdagen. Bij de komende doorbraak van Gods heil passen geen vastendagen, maar past een uitbundig vieren van Gods heil in de nieuwe tempel (8:18).

Dit spreken over het vieren van Gods heil brengt de profeet tot een profetie over Sion/Jeruzalem (8:20-22).

In de komende heilstijd die de HERE over zijn volk zal brengen zal Jeruzalem het centrum van de wereld zijn en de tempel het cultische middelpunt.

Tallose volken en bewoners van steden zullen als pelgrim optrekken naar Jeruzalem.

Ze zullen elkaar ook opwekken om op pelgrimage te gaan om de God van Israël eer te bewijzen en zijn gunst af te smeken door in zijn heiligdom zijn aangezicht te zoeken.

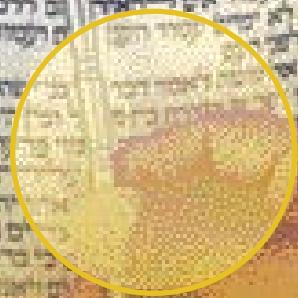
Zo zal de HERE dus niet enkel door zijn eigen volk, maar door tallose volken gezocht worden.

Het beeld van de tien mannen

In vers 23 komt de profeet dan tot een nadere uitwerking van wat er in vers 20-22 wordt gezegd. Hij doet dat in het beeld van tien mannen uit de volken die, in de dagen dat de HERE zijn heil over Israël doet doorbreken, een uit de ballingschap repatriërende joodse man bij zijn slip zullen vastgrijpen en tot hem zullen zeggen:

“Wij willen met u gaan, want wij hebben gehoord dat God met u is”
Daarin zullen ze uitdrukking geven

23 Zo zegt de HERE der heerscharen: In die dagen zullen tien mannen uit volken van allerlei taal vastgrijpen, ja vastgrijpen de slip van een Judeese man, en zeggen: wij willen met u gaan, want wij hebben gehoord, dat God met u is.

Schriftstudie
n.a.v.
Zacharia 8:23

Tien mannen en de slip van een

aan het heftige verlangen de God van Israël te mogen leren kennen en zich onder zijn hoede en bescherming te stellen.

Het getal tien is daarbij de aanduiding van een menigte mensen (Gen. 31:7; Joz. 22:13,14).

In de tekst wordt het beeld gebruikt van iemand aangrijpen. Het wil zoveel zeggen als zich onder iemands hoede en bescherming stellen. Eenzelfde beeld wordt gebruikt in Jes. 4:1.

In wat de profeet hier beschrijft m.b.t. de volken, kunnen we denken aan de woorden van Ruth:

“Uw volk is mijn volk en uw God is mijn God.” (1:16)

Het ontdekken van Gods heilrijke optreden ten gunste van zijn volk voor de ogen van de volken en zijn belofte van een veilig geleide door de woestijn terug naar Jeruzalem, heeft een geweldige aantrekkingskracht op de volken. De woorden “want wij hebben gehoord dat God met u is” spreken van het diepe verlangen deel te krijgen aan het heil van de God van het verbond met zijn volk Israël.

Het zijn beelden die bij Zacharia al te vinden zijn in het tweede hoofdstuk van zijn profetie. Daarin profeteert hij dat als de HERE opnieuw in Jeruzalem zal zijn komen wonen, de volken zich dan zullen opmaken om zich bij de HERE aan te sluiten om zo te mogen delen in de zegeningen van het verbond van de HERE met zijn volk. De toeloop van de volken naar Jeruzalem zal daarbij zo groot zijn, dat de stad compleet uit haar voegen zal groeien (2:4).

Jeruzalem wordt daarbij getekend als Gods verkoren stad, de hoofdstad van het toekomstig Godrijk.

Zo wordt door Zacharia in allerlei beelden een boodschap gegeven van de heilrijke toekomst die Israël en Jeruzalem tegemoet gaan met de inwijding van de nieuwe tempel. En dat juist in een tijd waarin de moedeloosheid onder de uit Babel teruggekeerde ballingen op een geweldige wijze heeft toegeslagen.

De profeet wil met deze prediking van Gods heil dat voor Israël aanstaande is, het volk bemoedigen.

De slip van een joodse man vastgrijpen

Gods beloften voor Israël in Jezus vervuld

Bij het lezen van deze oudtestamentische profetie door ons als gelovigen van het Nieuwe Testament, kan het niet anders dan dat voor ons verschijnt Hij, in wie God zijn beloften aan zijn volk Israël vervult: Jezus Messias. In Hem immers brengt de HERE de geschiedenis van zijn volk tot haar hoogtepunt en voltooit Hij zijn zaak met zijn volk.

Het evangelie brengt nadrukkelijk en op velerlei manieren onder woorden dat in Jezus Gods beloofde heilstijd voor Israël is aangebroken.

De profeet wil met deze prediking van Gods heil dat voor Israël aanstaande, is het volk bemoedigen

n joodse man

De in taalgebruik zo door het oude testament gekleurde lofzangen uit het begin van het evangelie naar Lucas spreken daarin duidelijke taal.

- Maria bezingt dat “Hij zich Israël, zijn knecht, heeft aangetrokken, om te gedenken aan zijn barmhartigheid, zoals Hij heeft gesproken tot de vaderen, voor Abraham en zijn nageslacht voor eeuwig.”
- Zacharias spreekt van “een hoorn des heils die God heeft opgericht in het huis van David, zijn knecht”.
- En in de Lofzang van Simeon is het niet anders : “mijn ogen hebben uw heil gezien, dat Gij bereid hebt voor de ogen van alle volken, licht tot openbaring van de heidenen en heerlijkheid voor uw volk Israël.”

In de komst van Jezus, zijn kruis en opstanding is voor Israël het laatste der dagen aangebroken, de grote doorbraak van Gods heil in Jezus Messias.

Wonderlijk is het getuigenis van de hogepriester Kajafas, die tegen wil en dank profeteert dat “Jezus niet alleen zal sterven voor het volk, maar ook om de verstrooide kinderen Gods bijeen te vergaderen” (Joh. 11:51,52).

En wanneer Petrus op de Pinksterdag in Jeruzalem het gebeuren van de komst van de Geest nader verklaart dan is het adres van de heilsbelofte overduidelijk. Gods heilsbelofte in de komst van Jezus is voor Israël, groot en klein (Hand. 2:39).

En de drieduizend van de Pinksterdag, Joden en Jodengenoten, vormen samen de eersteling van Israël die gaat delen in het heil dat God in Jezus bereid heeft voor zijn volk. Aan hen worden Gods heilsbeloften voor Israël vervuld.

En deze belofte van Gods heil in Jezus Messias geldt voor Israël nog altijd, daar is niets van teruggenomen.

De eersteling van Israël in Hand. 2 wordt gevolgd door de volheid van Israël die zal delen in Gods heil in Jezus Messias.

En wij mogen geloven dat de Here in de volheid der tijden deze belofte aan Israël uitwerkt. Wij zien daarnaar uit!

Ook de volken stromen toe

Maar ook dat deel van de belofte die Zacharia mag verkondigen aan het vertwijfelde Israël in zijn dagen en dat spreekt van de grote stroom vreemdelingen richting Jeruzalem, wordt in de komst van Jezus vervuld.

Jezus zelf getuigt daarvan: “Ik zeg u, dat er velen zullen aanliggen

**En deze
belofte van
Gods heil in
Jezus Messias
geldt voor
Israël nog
altijd**

Gelovigen uit de volken gaan op Palmzondag op naar Jeruzalem

met Abraham, Isaak en Jakob in het Koninkrijk der hemelen” (Matth. 8:11).

En de eerstelingen van de stroom vreemdelingen, onderweg om te delen in Gods heil voor zijn volk Israël worden al zichtbaar bij het optreden

Tien mannen en de slip van ee

van Jezus: de heidense soldatenhoofdman (Matth. 8) en de Kananese vrouw (Matth. 15).

De toestroom uit de volken om met Israël te delen in Gods heil in Jezus, wordt na de uitstorting van de Geest al meer zichtbaar, zoals ook Petrus getuigt, dat de beloften van Gods heil in Jezus ook zijn “voor allen die verre zijn, zovelen als de Here, onze God er toe roepen zal” (Hand. 2:39).

En die toestroom uit de volken naar

het heil van God voor zijn volk Israël, gaat - overeenkomstig wat God heeft beloofd - nog altijd onverminderd door, totdat alles zal zijn vervuld.

De positie van de stad Jeruzalem

Bijzondere aandacht verdient in de profetie van Zacharia de positie van de stad Jeruzalem, als plaats waar de volken zich verzamelen bij de God van Israël.

Bij het glas-in-loodraam van Marc Chagall

In de synagoge van het Hadassah ziekenhuis in Jeruzalem heeft de joodse schilder Marc Chagall de zegenspreuken van Jakob tot zijn zonen (Gen. 49) in glas-in-loodramen vertolkt. In het raam van zijn eerstgeborene zoon Ruben overheerst de kleur blauw. Deze kleur verwijst naar de oorspronkelijke staat van de schepping voordat er een scheiding kwam tussen de wateren onder het uitspannel en die erboven (Gen. 1: 6-7). Vogels komen op uit zeeschuim.

Het wijst ons erop dat alle leven uit de zee opkomt. Vis en

gevogelde van elk vier stuks, gereed om de vier hoeken van de aarde te bevolken. God spreekt over hen beiden de eerste zegen uit: “Weest vruchtbaar, wordt talrijk...” (Gen. 1:22). Als symbolen van overvloed en vruchtbaarheid associeert Chagall hen met Ruben die Jakob “de eersteling mijner kracht” noemt in de zin van “eerste vrucht”. Mozes neemt dat later over als hij zegt: “Ruben leve, en sterve niet, maar laten zijn mannen te tellen blijven” (Deut. 33:6).

Evenals vogels en vissen op de tweede plaats gesteld werden onder de heerschappij van de mens (Gen. 1:26), moest Ruben zijn eerstgeboorterechten afstaan aan zijn broers.

Chagall plaatst twee robijnen in een blauwe omlijsting. Ze verwijzen naar de rode steen in het borstschild van de hogepriester waarin Rubens naam gegrift stond (Ex. 25:15vv.)

Een wit en roze licht doorbreken de dichtheid van de wateren. Ze veroorzaken subtiele lichtflikkeringen op schubben en rugvinnen van de vissen. Nog een paar andere motieven springen in het oog, zoals een vijfde vis die breder glimlacht dan de andere en de vredesduif die zijn olijftakje heeft ingewisseld voor een boekje bloemen. Het zijn de vrijheden die een kunstenaar zich, los van de tekst die hij vertolkt, mag veroorloven.

n joodse man

In het Nieuwe Testament is Jeruzalem de stad waar Jezus zijn koningschap openbaart.

Het is de verkoren stad van God, plaats van het lijden en de dood, van de opstanding en de hemelvaart, plaats waar de Geest wordt uitgestort en de verkondiging tot het uiterste van de aarde een aanvang neemt.

Er is zo een doorgaande lijn vanuit het oudtestamentische Jeruzalem.

Het mag ons niet ontgaan welk een grote rol Jeruzalem en de tempel spelen in de geschriften van Lukas.

Jeruzalem is de stad waar de verwachting van Israël wordt vervuld, waarheen de verstrooiden terugkeren en de volken mogen delen in Gods heil in Jezus Christus.

Ook de weg van Paulus, apostel onder de heidenen, is nadrukkelijk met Jeruzalem verbonden.

Tegelijk wijst Dr. A. Noordegraaf in zijn boek "Creatura Verbi" pag. 30 op de nadrukkelijke onderbreking in de lijn van de voortgaande betekenis van het oudtestamentische Jeruzalem voor de gelovigen van het Nieuwe Testament.

Hij citeert daarbij de woorden van de profeet Joël, zoals Petrus die in zijn Pinkstertoespraak toepast (Hand. 2:14).

Daarin worden bewust die woorden van Joël 2:28b weggelaten, waarin wordt gesproken over het behoud op de berg Sion. Het Joëlcitaat eindigt bij Petrus met: dat "al wie de Naam des Heren zal aanroepen, behouden zal worden."

Er wordt daardoor nadrukkelijk een universele spits aangebracht, waarmee wordt aangeduid dat niet meer de tempel op Sion uitgangspunt van heil is, maar "Jezus Christus, de Koning die tot Jeruzalem komt in de Naam des Heren" (Noordegraaf, a.w. pag. 33). Jezus is de ware tempel in wie God onder zijn volk is komen wonen om zijn volk zijn heil te schenken (Joh. 2:21) en om daarin de volken te betrekken door de tussenmuur die scheiding maakte weg te breken (Ef. 2:14).

In Hem worden al Gods beloften aan Israël en de volken vervuld. En naar de vervulling van die belofte zijn wij samen met Israël onderweg.

In het Nieuwe Testament is Jeruzalem de stad waar Jezus zijn koningschap openbaart

De stad Jeruzalem in de tijd van Jezus

Israël in de verkondiging van de kerk

Ds. J. Groenleer

De vraag is: hoe functioneert dat eerste testament in de verkondiging van de kerk?

Het probleem

Omstreeks het jaar 135 concludeert een zekere Marcion dat het Oude Testament achterhaald is door de komst van Christus. Het Oude Testament gaat over de oordelende, oorlogszuchtige Schepper-God, terwijl het Nieuwe Testament over een andere, vredelievender God gaat. Als Christus in zijn liefde en goedheid ons de Vader laat zien, dan moet die Vader een ander zijn dan de God van Israël. Hij schrapt dan ook het Oude Testament en in het Nieuwe Testament schrapt hij alles wat teveel aan de oudtestamentische Schepper-God doet denken.

Het antwoord van de kerk is duidelijk. Marcion wordt in het jaar 144 in Rome uit de gemeente gezet. Maar daarmee is het probleem nog niet opgelost, ook al heeft de kerk het Oude Testament in de Heilige Schrift bewaard. De vraag is: hoe functioneert dat eerste testament in de verkondiging van de kerk? De God die in het Oude Testament aan het woord is, spreekt tot Israël. Als er dan in de kerk gepreekt wordt vanuit het Oude Testament, speelt Israël zelf dan in de verkondiging ook een rol? En zo ja, wat is dan de plek die Israël ontvangt? Is het feit dat 'het heil uit de Joden' is alleen maar van historisch belang, of heeft dat ook actuele betekenis? En zo ja, komt dat in de verkondiging ook

aan de orde? In hoeverre blijft het besef levend, of moet het levend blijven, dat God zich in de eerste plaats tot Israël gericht heeft en nog richt? Wordt in de praktijk van de verkondiging de oudtestamentische tekst niet te snel in verband gebracht met Jezus, met voorbijgaan van Israël uit verleden en heden?

Actueel

De actualiteit van deze problemen moge blijken uit o.a. een tweetal geschriften. Het eerste is uit 2001

Paus Johannes Paulus II ontmoet de Opperrabbijn van Italië in 1986

van de Pauselijke Bijbelcommissie, getiteld: 'Het joodse volk en zijn heilige geschriften in de christelijke bijbel'. De huidige Paus Benedictus XVI, toen nog kardinaal Ratzinger, heeft er een grote hand in gehad. Deze studie zet uiteen waarom het Nieuwe Testament niet begrepen

kan worden zonder het Oude Testament en neemt uitdrukkelijk afstand van de opvatting, dat het Oude Verbond van God met het joodse volk afgedaan zou hebben en vervangen zou zijn door het Nieuwe Verbond met de christenen.

Het tweede is uit 2004, een boek van dr. Rein Bos, getiteld: 'Wij hebben gehoord dat God met u is', met als ondertitel: 'Preken vanuit het Oude Testament'. In deze publicatie wordt expliciet ingegaan op de oude vraag die in de christelijke kerk telkens weer tot leven komt: 'wat heeft het Oude Testament ons, christenen, te zeggen?'

Ook in de ontmoeting en het gesprek met Joden wordt het probleem soms concreet voelbaar. Van joodse zijde wordt ons, christenen, soms het verwijt gemaakt dat we 'hun' Schriften annexeren. De profetische heilsbeloften aan Israël worden dan onmiddellijk toegepast op de Christus of op de kerk. Israël zelf speelt in dat geheel geen enkele rol meer. Dat betekent dus in de praktijk, dat de kerk in de plaats van Israël is gekomen, terwijl we nu juist zeggen dat dit niet het geval is. Blijkt dat laatste dan ook uit de wijze waarop er uit het Oude Testament geprekeerd wordt?

Kanttekeningen bij een preek

Om het probleem wat scherper te tekenen, wil ik het voorgaande illustreren a.d.h. van enkele kanttekeningen bij een preek die ik in 1999 heb gehouden over Jesaja 42:1-4, een gedeelte uit de eerste profetie aangaande de knecht van de HERE. Jesaja 40 en volgende hoofdstukken vertellen van aanstaande verlossing en bevrijding voor een volk dat in

ballingschap zucht. Maar het kost heel wat moeite om de mensen zover te krijgen, dat ze het ook geloven en ervan opleven. Jesaja 42 is ook weer zo'n passage die een nieuwe geest wil brengen in het bestaan van Israël.

Nu hebben wij, christenen, de neiging om van deze tekst onmiddellijk de overstap naar het Nieuwe Testament te maken. De knecht, die door God verkoren is en in wie

Hij een welbehagen heeft, is dan Jezus. Die gedachte wordt nog eens luid en duidelijk bevestigd door Mattheüs 3:13-17 waarin een stem uit de hemel Hem aanwijst als 'mijn Zoon, de geliefde, in wien Ik mijn welbehagen heb'. De Geest Gods daalde op Hem neer. Hoezeer dit gedeelte ook uit te leggen is en uitgelegd wordt vanuit de situatie

Van joodse zijde wordt ons, christenen, soms het verwijt gemaakt dat we 'hun' Schriften annexeren

Israël in de verkondiging van

Wat was de taak van de knecht? Israël weer tot Israël maken

van Israël in ballingschap – uiteindelijk gaat Jesaja 42 dan toch over Jezus.

De vraag is nu, of we de oudtestamentische tekst hiermee recht doen. Niet dat deze tekst niets met Jezus te maken zou hebben. Maar moet de verbinding wel zo direct gelegd worden en zitten er ook niet andere lagen in verborgen? Moeten we de tekst niet rustig laten uitspreken zonder hem direct te laten zeggen wat we al vermoedden?

De vraag die telkens weer gesteld wordt, is: wie is die knecht? Die vraag is terecht, maar tegelijk ook een valkuil. Want door te zoeken naar een antwoord op die vraag, bestaat het gevaar dat je bepaalde aspecten die ook in de tekst verborgen zitten, laat liggen.

In de preek uit 1999 heb ik uit de vele antwoorden die de commentaren geven, er één gekozen. Ik ben ervan uitgegaan dat er iemand is geweest die aan de mensen in Babel is voorgesteld als een knecht van de HERE, zoals een nieuw kabinet door een kabinetsformateur wordt voorgesteld of een naaste medewerker die door de directeur wordt geïntroduceerd.

Ik plaats daar nu een kanttekening bij. In Jesaja 41:8-10 vind je allerlei bewoordingen die ook doen denken aan Jesaja 42:1-4, of omgekeerd. Alleen is daar duidelijk dat met de knecht het volk Israël bedoeld is, die met de oude aartsvadernaam Jacob wordt aangeduid en met nakroost van aartsvader Abraham. Waarom zou in Jesaja 42 iemand anders bedoeld zijn? Ik laat de vraag open, maar ik vind wel dat hij gesteld moet worden om de

tekst de kans te geven voor zichzelf te spreken.

De werking van de tekst

Is er wat van deze hoopvolle profetie terechtgekomen? Zeker, wel wat. In een nieuwe exodus trok Israël uit Babel. Alles werd anders. Maar of nu echt alles anders is geworden...?

Het is net alsof de woorden van de profetie nog ergens op wachten. En dan horen we het evangelie van Jezus. De woorden van de profetie worden in Hem toch levend? Gods Knecht, die de nacht openbreekt voor het licht; die het recht brengt op aarde.

Maar is de tekst hiermee uitgesproken? Wat was de taak van de knecht? Israël weer tot Israël maken; aan Israël laten zien dat God het volk niet afgeschreven heeft; dat het er mag zijn en dat de Here het wil gebruiken. Het volk Israël heeft een taak in de wereld. Om als volk ook knecht van de HERE te zijn en voor het forum van de volken te laten zien wie de HERE is.

Datzelfde kan gezegd worden van Jezus.

En dat hoort de nieuwtestamentische gemeente. Betekent geloven nu ook niet, dat de gemeente in het dienen van de knecht betrokken wordt? Het onderwijs van de knecht mag door de dienst van de gemeente handen en voeten krijgen in de wereld. Dan is de gemeente zelf knecht van de HERE geworden die aan anderen mag laten blijken wie de HERE is. Dan wordt Jesaja 42 zomaar weer opnieuw levend. M.a.w.: deze tekst is niet slechts

de kerk

voor één uitleg vatbaar. Er bevinden zich meerdere lagen in de tekst die in de verkondiging een plaats kunnen krijgen.

Geen plaats ontzegd

Wanneer de kerk de verkondiging laat klinken vanuit een tekst uit het Oude Testament, dan zal ze zich ervan bewust moeten zijn dat Israël de eerst geadresseerde was. Het wordt nog spannender, als ook 'het huidige Israël' in al zijn verscheidenheid die plaats niet wordt ontzegd en dus ook tot de eerst geadresseerde wordt gerekend. Daardoor wordt de kerk ervoor bewaard om het Oude Testament te annexeren en aan Israël te ontvreemden. Dit kan tot verrassende inzichten leiden, waardoor ook voor de gemeente het Oude Testament meer zeggingskracht krijgt. Er kan naar aanleiding van Mozes en de profeten van Christus worden getuigd. Maar daarmee hoeft het Oude Testament niet op te gaan in Christus. Het wordt om zo te zeggen geen achterhaald station. Het Israëlitische, joodse karakter van een tekst met alle concreet aardse aspecten van dien hoeft niet te verdampen om plaats te maken voor een diepere, christelijke vulling. Het gaat in de verkondiging om God, die we telkens weer met twee woorden zullen moeten aanduiden: de God van Israël, de Vader van onze Here Jezus Christus. Doen we dat niet, dan krijgt in de verkondiging Marcion onbedoeld toch gelijk en wordt Israël en het Oude Testament de plaats die hun toekomt, ontzegd.

Dit artikel is niet bedoeld als een laatste woord in deze kwestie. Het is wel een pleidooi om in de (voorbereiding op de) verkondiging ernst te maken met de vraag wat het betekent dat de kerk niet in de plaats van Israël is gekomen.

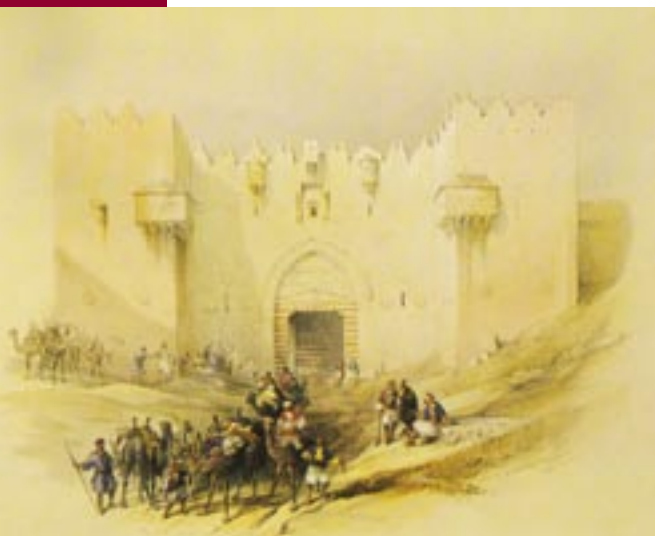
Hij heeft Jakob zijn woorden bekendgemaakt, aldus heeft Hij aan geen enkel volk gedaan. Psalm 147

Jeruzalem door middeleeuwse ogen

N.S. Timmermans-den Hertog

Verlangen naar iets tastbaars

Zolang er christenen zijn, heeft de stad Jeruzalem op hen aantrekkingskracht uitgeoefend. In feite een vreemde aantrekkingskracht, want door Christus' werk was de genade van God niet meer tijd- en plaatsgebonden, maar overal en voor iedere oprechte gelovige toegankelijk. Het zit nu eenmaal in de mens te zoeken naar iets wat tastbaar is.

Pelgrims bij de Damascuspoort zoals David Roberts het in 1839 zag

In de Middeleeuwen was die drang naar tastbaarheid heel groot, wat zich uitte in kerken vol beelden, relieken, schilderijen, enzovoort. Ook 'de gewone man' droeg allerlei attributen met zich mee die op de een of andere manier een verbinding vormden tussen de gelovige en God. Sinds de jaren zeventig van de twintigste eeuw zijn er heel veel van die attributen teruggevonden (met dank aan de metaalde-

tector). Het gaat bij de teruggevonden attributen vaak om insignes, kleine loden, tinnen of koperen speldjes waarop een heilige stond afgebeeld. Deze afbeelding speldde de middeleeuwer op zijn kleding. Zo'n insigne was te verkrijgen bij een bedevaartplaats waar de afgebeelde heilige werd aanbeden.

Erg moeilijk was het niet om zo'n bedevaartplaats te vinden, want vrijwel elke kerk had een eigen heilige, en de afbeeldingen op de insignes laten dus allerlei verschillende heiligen zien. Maar ook andere afbeeldingen komen veel terug: de Jakobsschelp, sleutels en de palmtak. De Jakobsschelp kon een middeleeuwer verkrijgen door op bedevaart te gaan naar Santiago de Compostela. De sleutels stonden symbool voor een pelgrimage naar Rome, de plaats van de paus, die het 'sleutelbeheer' van Petrus had overgenomen. En de palmtak stond symbool voor een voltooide pelgrimage naar Jeruzalem.

Jeruzalem, een geliefd pelgrimsoord

Dat middeleeuwers de lange tocht naar Rome of Santiago de Compostela ondernamen, daar is nog iets bij voor te stellen. Het is ver, een zware tocht, maar het is te overzien en de reis is volledig over land. Maar dat individuele middeleeuwers de tocht naar Jeruzalem ondernamen, ligt minder voor de hand. Hoe konden zij een boot bekostigen? Hoe konden zij er zeker van zijn dat zij door de kapitein niet afgezet werden? Hoe voorkwamen de pelgrims dat ze in het Heilige Land bestolen werden door de bevolking? In welke taal spraken zij met de bevolking? Hoe wisten

De palmtak, symbool voor een pelgrimage naar Jeruzalem

zij in het Heilige Land eigenlijk de weg? Allerlei vragen die de moderne mens doen denken dat de reis naar Jeruzalem voor een middeleeuwer vrijwel ondoenlijk geweest moet zijn.

Toch is dat een voorstelling die ver van de waarheid aflight. De reizen naar Jeruzalem waren in de late Middeleeuwen zeer strak geregeld. Wilde iemand naar Jeruzalem, dan kon hij of zij naar Venetië gaan en daar een standaardreis 'boeken'. Hij was dan verzekerd van een plek aan boord van een schip dat was gecontroleerd door Venetiaanse opzieners. Deze opzieners hielden in de gaten dat de prijs niet te hoog was, dat er voldoende eten aan

boord was, dat de pelgrim een goede slaapplek kreeg aangewezen op het schip, enzovoort. Voldeed een schipper niet aan de eisen, dan werd hij op de vingers getikt of uitgesloten van deelname aan pelgrimsvervoer. Ook inbegrepen bij de reis was het vervoer in het Heilige Land zelf (ezels!), het onderdak en de rondleiding in Jeruzalem en omstreken. In Venetië zelf waren gespecialiseerde winkeltjes waar alle benodigdheden voor een pelgrimage te koop waren, of zelfs te huur. De matras bijvoorbeeld kon na terugkomst uit het Heilige Land weer ingeleverd worden in de winkel. Al bleven er natuurlijk onvoorziene uitgaven en al waren (flinke) fooien soms nodig, over het algemeen werd de pelgrim goed beschermd door regelgeving en kon zich volledig richten op het geestelijke doel van de reis: dichter bij God komen én aflaten verdienen.

Bloeiperiode

Middeleeuwers maakten van deze mogelijkheid gebruik: de late middeleeuwen zijn een bloeiperiode van de pelgrimage naar het Heilige Land. Tussen 1300 en 1599 nam het aantal pelgrims steeds toe. Vooral in de tweede helft van de vijftiende eeuw trokken veel pelgrims naar Jeruzalem. Tijdens of na de reis stelden zij hun reisavonturen op schrift (of lieten dat doen), waardoor wij nu weten hoe zo'n pelgrimage in z'n werk ging en welke plekken in het Heilige Land zoal bezocht werden. Het zijn zeg maar de reisdagboeken van vroeger die nu de wereld van de middeleeuwse Jeruzalemganger doen herleven. En het bijzondere aan een willekeurig pelgrimsverslag uit de Middeleeuwen is de ontdekking dat er eigenlijk in al die eeuwen niet zoveel veranderd is. Een moderne christelijke bezoeker van Jeruzalem zal in grote lijnen dezelfde plaatsen bezoeken die ook toen al bezocht werden: de Tempelberg, de Olijfberg, de Heilige Grafkerk, de stadspoorten en ga zo maar verder. Wat de middeleeuwse

de late
Middeleeuwen
zijn een
bloei-
periode
van de
pelgrimage
naar het
Heilige
Land

Jeruzalem door middeleeuwse og

verslagen vooral interessant maakt, is wat er verschilt ten opzichte van vandaag. Hieronder volgt dus geen uitgebreid verslag van wat een pelgrim zoal deed, maar een verslag in grote lijnen, met aandacht voor opvallende details.

Op weg naar het Heilige Land

Het begint al met de reis: uiteraard wordt steeds weer verteld over de verlangens die er zijn naar het Heilige Land. Steeds weer komt terug dat er gezongen wordt op de schepen, de bekende pelgrimspsalmen (121, 125). Maar ook buikkachten worden gemeld, of onderlinge irritaties. Zo is er een verslag waarin wordt verteld over een kwebbelzieke vrouw, die 'per ongeluk' werd vergeten bij een tussenstop. Ze kon erachteraan varen en weer opstappen... Waren de pelgrims na weken varen eindelijk aangekomen bij het Heilige Land, in Jaffa, dan werden ze daar niet bepaald vriendelijk ontvangen. In het Heilige Land hadden moslims het heft in handen en pelgrims werden eigenlijk slechts om hun geld getolereerd. Na aankomst werden de pelgrims na betaling toegelaten in een soort grotten (gemaakt van oude verdedigingswerken van de kruisvaarders). 's Nachts werden zij daar bewaakt en zij mochten er 's ochtends pas na betaling weer uit. In de grotten was het bepaald geen pretje: het waren vochtige en tochtige holen, die met opzet door de inwoners bevuild waren, enerzijds uit haat tegenover de christenen, anderzijds uit economisch oogpunt, want hierdoor waren de pelgrims meer geneigd hun koopwaar van vers water en parfums te kopen. In dit onderkomen wachtten de pelgrims de komst van de franciscanen van het klooster uit Jeruzalem af. Deze franciscanen hadden van de moslims toestemming om in het Heilige Land te

verblijven en om pelgrims rond te leiden.

De komst van de franciscanen was de pelgrims dus zeer welkom. De franciscanen regelden het toegangsgeld met de moslims en zorgden voor ezels. Na een hobbelige tocht kwamen de pelgrims eerst aan in Rama, waar de eerste mis werd opgedragen.

In die mis moest vaak een eerste obstakel weg worden genomen. Om naar Jeruzalem te mogen reizen had een pelgrim

De Grafkerk in de tijd van David Roberts

namelijk toestemming nodig van de paus, maar slechts weinig pelgrims namen de moeite eerst naar Rome te reizen om toestemming te verkrijgen: met al de aflaten die in het Heilige Land te verdienen waren, was de zonde van het toestemmingloos reizen zo verholpen. De ontvangende franciscaan in het Heilige Land ging er eigenlijk al vanuit dat hij voor deze zonde absolutie moest verlenen. Na deze mis konden de pelgrims rusten voor de vervolgreis per ezel naar Jeruzalem.

In Jeruzalem

In Jeruzalem aangekomen verblijven de pelgrims óf in het Sionsklooster bij de

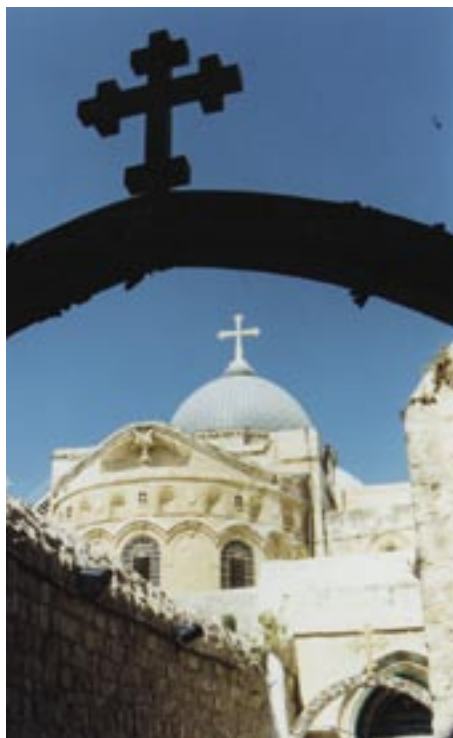
Uiteraard wordt steeds weer verteld over de verlangens die er zijn naar het Heilige Land

franciscanen, óf in het Johannierhospitaal, dat op het hoogtepunt plaats kon bieden aan zo'n 9000 pelgrims. Naast dit verblijf brengen de pelgrims ook drie nachten door in de Heilige Grafkerk, de kerk die zowel de begraafplaats als kruisingsplaats van Jezus Christus omvat. Om die kerk in te kunnen, moest de pelgrim – uiteraard – weer betalen. Moslims bezaten (en bezitten nog steeds) de sleutels van de Heilige Grafkerk en zij vroegen een entreeprijs. Overigens stonden deze moslims alleen in de zomerperiode voor de deur met sleutels. In de winter, buiten het 'toeristenseizoen' bracht het werk te weinig geld op en bleef de deur van de Grafkerk dus gesloten. Een onverteerbare situatie voor de franciscanen die het hele jaar door missen wilden opdragen in de kerk. Gelukkig was er een oplossing: één van de pelgrimsverslagen maakt melding van gaten in de deur, groot genoeg om eten door aan te geven. In de winter lieten twee franciscanen zich dus insluiten in de kerk. Eten werd elke dag gebracht door de broeders uit het franciscaner klooster op de Sionsberg.

Ook op andere manieren ondervonden de christenen in Jeruzalem en het hele Heilige Land hinder van de moslims. Christenen en Joden werden gedoogd, maar mochten op geen enkele manier aanstoot geven aan de moslims. Joden mochten niet op de shofar blazen en christenen mochten geen processies lopen of klokken luiden. Er hingen dus geen klokken in de klokkentoren van de Heilige Grafkerk. In 1926 werden naast de Geboortekerk in Betlehem dertien klokken uit de veertiende eeuw opgegraven, een stoffelijk bewijs van de toenmalige moslimregels.

In de zomer kon het 's nachts behoorlijk

druk zijn in de Heilige Grafkerk met alle pelgrims die daar samengekomen waren. Zij kwamen daar om te bidden en de heilige plekken in de immense kerk te bezoeken. Overdag verlieten de pelgrims de kerk om door de franciscanen in rap tempo langs alle heilige plaatsen van Jeruzalem te worden gevoerd. Er werd dan voornamelijk de omgekeerde kruisroute gelopen: vanaf Golgota (in de Heilige Grafkerk) terug naar de plek van het Laatste Avondmaal. Bij elke bezienswaardigheid werd kort aangeduid wat daar te zien was, aangevuld met verwijzingen naar de bijbel, waarbij de Joden vaak een negatievere rol werd toegedicht dan zij daadwerkelijk hadden gespeeld. 's Nachts gingen zij dan weer de kerk in om daar opnieuw te bidden en dat herhaalde zich nogmaals. Vervolgens werd in enkele dagen de ruime omgeving van Jeruzalem

De Graf- of Opstandingskerk te Jeruzalem

waarbij de Joden vaak een negatievere rol werd toegedicht dan zij daadwerkelijk hadden gespeeld

Jeruzalem door middeleeuwse ogen

uit al die
verslagen
spreekt
een diep
geloof

aangedaan, waarna de pelgrims terugkeerden naar de schepen in Jaffa. Al met al verbleven ze ongeveer veertien dagen in het Heilige Land – en dat na een reis van zes tot dertien weken! Met al dat gereis en de slapeloze nachten in de Grafkerk moet zo'n pelgrimage een uitputtingsslag geweest zijn.

Het nut van de reisverslagen

Heel wat energie en geld armer, maar een berg aflaten rijker, kwamen de pelgrims terug in hun eigen land. Daar genoten zij de rest van hun leven een zeker aanzien: zij waren in Jeruzalem geweest! Rijkere Jeruzalemgangers lieten ter ere van hun reis soms een kapelletje bouwen, of een replica van het Heilige Graf. En zij stelden, zoals gezegd, hun avonturen op schrift. Niet alleen voor henzelf. Veel religieuze vrouwen, die van hun kloosterorde niet mochten reizen, konden via zo'n pelgrimsverslag tóch op pelgrimage naar Jeruzalem. In plaats van hun klooster te verlaten, namen zij een pelgrimsverslag op schoot en probeerden

zich voor te stellen hoe Jeruzalem eruit zag. Stond er in het verslag dat er een trap van 46 treden afgedaald moest worden? Dan liep de zuster ook 46 treden op een trap in het klooster. Stond er in het verslag dat er een nacht gewaakt werd in de Heilige Grafkerk? Dan waakte de zuster ook een nacht. Zo konden de zusters een 'pelgrimage' maken naar het Heilige Land die net zoveel tijd in beslag nam als een reële tocht. En die ook net zoveel aflaten opleverde!

Op deze manier worden de pelgrimsverslagen vandaag de dag niet meer gelezen. Wel kunnen de pelgrimsverslagen op een andere manier nog een appèl doen op het geloof. Misschien zijn we het niet eens met de manier waarop de Joden in de verslagen worden geportretteerd. Misschien roept de nadruk op de te winnen aflaten een zekere afkeuring op. Maar uit al die verslagen spreekt een diep geloof, een hevige emotie bij bepaalde plaatsen zoals Golgota en een enorme inzet van tijd, energie en geld van de pelgrims.

Colofon

Commissie van redactie

drs. C.J. van den Boogert
ds. A. Brons
ds. H.D. Rietveld

Eindredacteur

drs. C.J. van den Boogert
Graspieper 8
8081 ZR Elburg
tel.: (0525) 69 02 22
e-mail:
booge269@planet.nl

Internetpagina

www.kerkenisrael.nl

Administratieadres

Landelijk kerkelijk bureau
van de Chr. Geref. Kerken
Vijftien Morgen 1
3901 HA Veenendaal
Postbus 334
3900 AH Veenendaal
tel. (0318) 58 23 50
fax (0318) 58 23 51
e-mail: lkb@cgk.nl

Penningmeester

H. van Braak
Prins Willem-Alexander-
park 133
3905 CD Veenendaal

tel.: (0318) 51 54 27

e-mail:

h.h.van.braak@hccnet.nl
Gironummer 365271,
t.n.v. penningmeester
deputaten Kerk & Israël
CGK te Veenendaal

Voor legaten en schenkingen
kunt u contact opnemen met de
penningmeester; hij geeft ook
gaarne informatie over diverse
aan te bevelen projecten.